

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

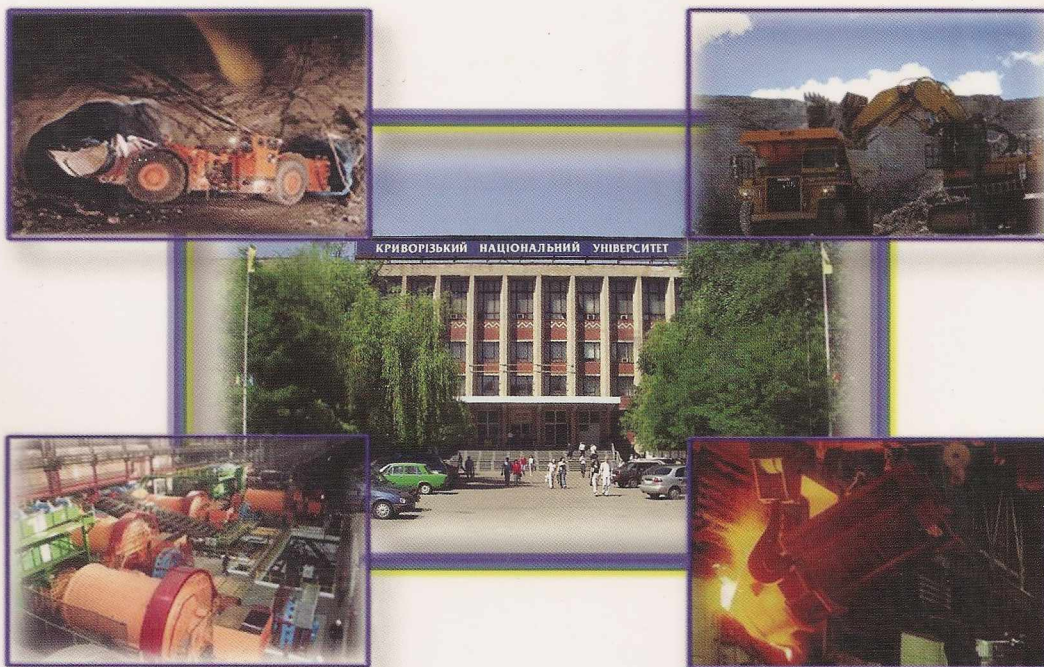
ДВНЗ «КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Міжнародна науково-технічна конференція

Матеріали конференції

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ
ТА СУСПІЛЬСТВА**

Т о м 2

22-25 травня 2013 року

Кривий Ріг

УДК 1.(092)(043.2)

І. О. ПАНАФІДІН

аспірант кафедри філософії

Криворізький педагогічний інститут

ДВНЗ «Криворізький національний університет»

e-mail: igor-panafidin@rambler.ru

ПРИРОДНО-ПРАВОВА КОНЦЕПЦІЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ВІЙНИ ГУГО ГРОЦІ

Стаття присвячена проблемі справедливої війни, її теоретичному обґрунтуванню у видатного голландського мислителя Гуго Гроція. Розглядається витоки природно-правової концепції справедливої війни, її концептуальні положення щодо головних категорій: справедливості та війни, а також їх поєднання.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. ХХІ століття характеризується новим виплиском різних форм насилля у всіх куточках земного шару. Філософському реалізму, який здавна намагається пізнати сутність війни, лишається констатувати її фатальну неминучість. Різноманіття тлумачень феномену війни («Мятежвійна» Е. Меснер, «Конфлікт низької інтенсивності» М. Ван Кревельд, «Війна третьої хвилі» Е. Тоффлер) відображають трансформаційні процеси, що відбуваються з війною, як явищем, але мало що говорять про можливість зникнення цього феномену. А відтак процес пізнання сутності війни потребує нових методологічних підходів та розробок, які б допомогли не тільки теоретикам, але й практикам у справі подолання збройних конфліктів. В основі філософського осмислення війни ще не вичерпані всі знання людства про її природу. Тому для розуміння та попередження таких соціально-політичних катаклізмів, а також ефективної боротьби з ними в правових рамках потрібні універсальні парадигми теорії безпеки, що ґрунтувалися б на наукових розробках гуманітарних наук. Однією з таких теорій є теорія справедливої війни, яка у сучасних філософських дискурсах є проблемою культури війни. Справедлива війна як культура війни повинна трансформуватися у практичній реалізації у культуру миру.

Аналіз досліджень та публікацій. Теорія справедливої війни має багатовікову традицію, проте у вітчизняній філософській думці практично не розглядається. Поодинокі дослідження щодо сутності феномену війни та її проявів зустрічаються в роботах В. А. Анаїна, В. І. Лубського, С. В. Романюк, проте проблема справедливої війни не ставиться в їх працях як концептуальна парадигма, котра може розглядатися як своєрідна культура війни.

Постановка завдання; викладення матеріалу та результати. В епоху раннього Нового часу філософська традиція природного і позитивного права значно трансформується внаслідок процесу секуляризації свідомості, формування національних держав та зародження просвітницьких ідей. Узагальнивши вчення Аристотеля, Цицерона, Августина і Фоми Аквінського, голландець Гуго Гроцій (1583-1645) сформулював принципи сучасної теорії справедливої війни і заклав основи раціоналістичної версії теорії суспільного договору [1, с. 227]. Важливо те, що він зробив акцент на виділенні дистрибутивної справедливості із природного та позитивного права як однієї із причин справедливої війни. Наступні мислителі лише змінювали погляди на природу самої справедливої війни, проте корінні засади залишалися незмінними. До того ж його концепцію війни цілком можна назвати позитивно-правовою, оскільки принципи справедливої війни, які обґрунтував Гроцій, є основоположними і сьогодні. Вони витікають із природного права, проте є фундаментальними і для існуючих принципів позитивного права.

Наслідуючи Аристотеля та Цицерона, Гуго Гроцій наголошує на тому, що людина є «істотою вищого порядку», якій природа подарувала особливу здатність «спілкування», яка значно відрізняє її від тварини, оскільки вона керується не тільки власною користю, але й правилами загального життя. Що стосується позитивного права, то воно витікає з дотримання особливих домовленостей, які передбачаються природним правом. Причому важливу роль тут відіграє користь, що витікає із взаємного спілкування людей і котра є «матір'ю справедливості та правди» [2, с. 48]. Джерелом позитивного права, окрім природного, є також і божественне право, яке витікає із свободної волі Бога. Ці два види права роблять правила та закони доступними для всіх людей. У свою чергу, позитивне право регулює утримання від чужого майна, повернення даної у борг речі та відшкодування отриманої з неї вигоди, обов'язок дотримання обіцянок, відшкодування збитку, заподіяного з нашої вини [2, с. 46].

Проблема дистрибутивної справедливості у Гроція виводиться з позитивного права: «Сюди ж відноситься розсудлива співмірність у безвідплатному розподілі між окремими людьми і суспільствами належних їм благ, з наданням переваги при такому наділі, то мудрому перед менш мудрим, то родичеві перед чужоземцем, то бідному перед багатим, оскільки це згідно з діями кожного і природою кожної речі» [2, с. 46]. Тож Гуго Гроцій, як і Аристотель, і Фома Аквінський, ототожнює справедливість з правом, виводячи її з чистого розуму: «бо право тут означає не що інше, як те, що... не суперечить справедливості...» [2, с. 68]. Як доречно зазначає російський дослідник С. Ю. Волков, «Гуго Гроцій називає справедливість головним критерієм регулювання усіх форм громадських стосунків» [1, с. 229].

Вдалим, на наш погляд, є визначення війни Гуго Гроцієм як «стану боротьби силою як такою». Причому, він робить акцент не на дії, тобто на збройному зіткненні, а саме на стані, тому що будь-яка суперечка між державами може обернутися війною [2, с. 67-68]. Усі можливі війни Гроцій розподіляє на публічні, приватні та змішані та поєднує з моральною цінністю – справедливістю. Публічна війна проводиться державною владою, приватна – приватними особами, змішана ведеться як державними так і приватними особами. Поєднання війни і справедливості теж є результатом природного права. Якщо ціллю війни виступає «збереження в недоторканості життя і членів тіла», то така ціль є благою, оскільки природним по суті є самозахист. Застосування насилля заперечується лише тоді, коли порушується право, тому сила, є законною, доки не порушить чужого права [2, с. 84-85].

Справедливою Гроцій називає «урочисту війну» (оголошену), яка йде від закону. Причому тут повинні бути дотримані дві умови: (1) війна повинна проводитись державною владою, та (2) за певних обрядів, без яких її існування взагалі неможливе [2, с. 123]. Так само як і в Цицерона, справедлива війна повинна бути проголошена. Проте сама процедура оголошення може бути умовною, безумовною і простою. Умовне оголошення війни передбачає стягнення з ворога загарбаних ним речей; безумовне проголошення війни проводиться за умови розпочатих бойових дій або покарання за злочин, котрий потребує відплати, а просте оголошення війни застосовується при обопільному проголошенні війни [2, с. 610-611].

Проте незважаючи на доктрину справедливої війни, Гуго Гроцій застерігав, що подібні військові акції мають відбуватися тільки за наявності справедливої причини. А такою вона може бути за наступних умов: (1) правопорушення, що може спричинити будь-яку війну, приватну чи державну, адже «скільки існує судових позовів – стільки існує джерел війни, бо де немає можливості удатися до суду, там виникає війна»; (2) самозахист, оскільки він є природним, тому що людина – а отже і сукупність людей – не може не захищати себе, але тільки за умови, коли існує реальна небезпека; (3) повернення майна, адже природним для людини є можливість захистити і своє майно; (4) покарання за вчинену несправедливість [2, с. 186-188]. При розв'язанні проблемі легітимності влади, котра може розв'язувати війни, Гуго Гроцій наголошував на тому, що бувають приватні війни, але вони носять локальний характер. Тобто згідно природного права – людина може захищатись використовуючи свою силу для того, щоб захистити себе і своє майно. Яскравим прикладом такої приватної війни є самозахист мандрівників проти розбійників [2, с. 158]. Проте, це є лише необхідністю лише в окремих випадках безпосередньої небезпеки, взагалі ж право карати розбійників належить верховній владі, а тому саме вона має і право оголошувати війни у відповідності з певними процедурами.

Висновки та напрямки подальших досліджень. Таким чином, природно-правова концепція справедливої війни Гуго Гроція є фундаментальною і актуальною для міжнародного права і на сьогодні. Принципи природного права, які висував голландський мислитель, стали позитивними у сучасній теорії справедливої війни. Подібна трансформація засвідчує тенденцію обмеження війни як такої і переходу до культури миру.

Література

1. Волков С. Ю. Развитие доктрины справедливой войны в эпоху раннего Нового Времени. // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского, 2009, № 3, С. 227–233.
2. Гроций Гуго. О праве войны и мира: репринт. С изд. 1956 г. – М.: Ладомир, 1994. – 868 с.